

JUOZAS ŽILIONIS

Mykolo Romerio universitetas

ALBERTAS DIDYSIS: PAŽINIMO PRIGIMTIS IR INTELEKTUALINĖ SIELA

Albertus Magnus: the Nature of Cognition and Intellectual Soul

SUMMARY

The article analyzes the concept of intellectual soul as it was understood by Albertus Magnus, who developed it on the background of Christian tradition, relying on the texts of Ancient Greek and Arab thinkers. While inquiring the nature of intellect, Albertus Magnus proves that the essence of the soul consists in the cognitive ability, which it obtains from the first cause. He uses the term “soul” equivocally, relating it to being and acting, but the term “cause” he uses univocally. When created soul acquires the ability to know, it becomes intellectual and desires to approach the first cause as the source of knowledge. The image of the soul is like that of the first cause but it is not exact because of the remoteness of the soul from that cause. In some way, human intellectual soul is the perfection of the body but at the same time it is a separate soul, therefore it functions as nature as well as potency. The intellectual nature of the soul reveals itself by the actualization of potential ideas.

SANTRAUKA

Straipsnyje analizuojama Alberto Didžiojo intelektualinės sielos koncepcija, kurią jis gvildeno iš krikščioniškų pozicijų, remdamasis graikų ir arabų mąstytojų tekstais. Tirdamas intelekto prigimtį, Albertas Didysis įrodo, kad sielos esmė yra pažinimo gebėjimas, kurį ji gauna iš pirmosios priežasties. Prigimties terminą jis traktuoja ekvokaliai ir sieja su buvimu ir veikimu, o pirmosios priežasties terminą – univokaliai. Sukurtoji siela, gavusi pažinimo gebėjimą, tampa intelektualia ir trokšta judėti link pirmosios priežasties t.y. žinojimo šaltinio. Intelektualinė siela savo atvaizdu yra panaši į pirmąją priežastį, bet skiriasi nuo jos savo buvimo būdu, kadangi yra nutolusi. Žmogaus intelektualinė siela tam tikru būdu yra kūno tobulybė ir tuo pačiu – atskiroji siela, todėl funkcionuoja ir kaip prigimtis, ir kaip potencija. Intelektualinės sielos prigimtis atsiskleidžia gebėjimu potencialias idėjas paversti aktualiomis.

RAKTAŽODŽIAI: Albertas Didysis, intelektualinė siela, prigimtis, pažintinis gebėjimas, universalijos.

KEY WORDS: Albertus Magnus, intellectual soul, nature, cognitive habit, universals.

IVADAS

Albertas Didysis (lot. Albertus Magnus, šv. vok. Albert der Große, ~1193/1206–1280) gimė Švabijoje, Lauingene, netoli Dunojaus, Bolšteto grafų šeimoje. Tėvai, rūpindamiesi Alberto išsilavinimu, pasiuntė jį studijuoti laisvuosius menus į Paduvos universitetą, kadangi Paduvoje gyveno jo dėdė. Studijuodamas laisvuosius menus, Albertas domėjosi Aristotelio fizika ir logika, arabų alchemija ir astrologija, žavėjosi Lombardijos dominikonų provincijolo Jordano Sakso (lot. Jordanus de Almanica, 1190–1237) pamokslais, lankėsi dominikonų vienuolyne. 1222 m. antruoju dominikonų ordino generolu buvo išrinktas Jordanas Saksas, dėl kurio įtakos Albertas, priešindamasis tėvų valiai, apie 1223 m. apsiliko dominikono abitą ir davė vienuolio įžadus.

Ordino generolas Jordanas Saksas Albertą pagal dominikonų regulą pasiuntė į Kelną studijuoti filosofijos ir teologijos, kad pasirengtų apaštalavimo misijai. Ordino kronikose rašoma, kad nuo 1226 m. Albertas mokytojavo įvairiose Vokietijos vienuolynų mokyklose ir šiuo laikotarpiu parašė savo pirmąjį traktatą *Apie gėrio prigimtį* (*De natura boni*).

1238 m. Albertas dalyvavo dominikonų Generalinėje kapituloje Bolonijoje, kurioje teikė pasiūlymus dėl ordino Konstitucijos pataisų. Šioje kapituloje buvo išrinktas trečiasis ordino generolas Raimundas Penafortietis (isp. Raymondo de Peñafort, šv. ~1175/80–1275), kuris 1234 m. buvo paruošęs Bažnyčiai kanonų teisės kodeksą *Decretalia Gregorii Noni*. Atsižvelgęs į kapituloje priimtas patai-

sas, Raimundas Penafortietis ordinui parengė naują Konstituciją, suteikdamas jai griežtą kanoninę formą.

1240 m. moksliniais tikslais Albertas lankėsi Saksonijoje ir stebėjo kometos pasirodymą. Tais pačiais metais jis siunčiamas į Paryžiaus universitetą studijuoti teologijos. Po dvejų studijų metų įgijo teologijos bakalauro, o 1245 m. – magistro laipsnį ir pradėjo dėstyti Paryžiaus universiteto Teologijos fakultete. Paskaitose Albertas naujai traktavo Aristotelį ir arabų mąstytojus, todėl sutraukė didelį būrį klausytojų, kurie netilpo auditorijose. Kronikos liudija, kad Albertui teko skaityti paskaitas net po atviru dangumi.

1248 m. ordino vyresnybė Albertą skyrė naujai įsteigto Kelno dominikonų studijų namų (*studium generale*) vadovu. Jo mokiniu Kelne kurį laiką buvo Tomas Akvinietis. 1254 m. Albertas buvo išrinktas *Teutonijos* dominikonų ordino provincijolu. 1256 m. popiežius Aleksandras IV (it. Rinaldo di Jenne dei Conti di Segni, 1199–1261) į savo rezidenciją Anagninyje (it. Anagni) kartu su Tomu Akviniečiu pakvietė Albertą disputui su teologais dėl arabiškai traktuojamų Aristotelio idėjų skverbimosi į Paryžiaus universitetą. Paryžiaus vyskupas Steponas Etjen Tempjė (pranc. Stephan Étienne Tempier, 1200–1279) dėl šių idėjų propagavimo kaltino ir dominikonų teologus¹. Albertas, pasinaudodamas savo oratoriniais gebėjimais, atrėmė puolimus ir apgynė Tomo Akviniečio bei savo traktuojamą Aristotelio filosofiją. Įžvelgęs Alberto aštrų protą, popiežius jį paskyrė Šventojo Sosto teologu (*Magister Palatii*),

todėl 1257 m. jis atsisakė *Teutonijos* dominikonų ordino provincijolo pareigų.

1259 m., dalyvaudamas dominikonų Valencijos generalinėje kapituloje, Albertas pasiekė, kad filosofija ir gamtos mokslai būtų įtraukti į ordino studijų programas, tuo prisidėdamas prie tolimesnės Aristotelio mokslų recepcijos. 1260 m. popiežius Aleksandras IV Albertą paskiria Regensburgo (Ratisbon) vyskupu. Po dvejų metų jis kreipėsi į popiežių Urboną IV (*tikr.* Jacques Pantaléon, 1195–1264) prašydamas atleisti iš vyskupo pareigų, kad galėtų grįžti ir dėstyti Kelno dominikonų studijų namuose. Popiežius patenkina Alberto prašymą ir įpareigoja skelbti pamokslus vokiečių kalba Vokietijoje ir Čekijoje Kryžiaus žygio dalyviams, kovojantiems su eretikais valdiečiais. Šį įpareigojimą jis vykdė iki popiežiaus mirties.

Po popiežiaus mirties 1264–1267 m. jis apsigyveno Viurcburge (Würzburg) pas savo brolių Henriką, kuris buvo dominikonų prioras, o 1267–1270 m. gyveno Strasbūre (Strasbourg). 1269 m. ordino generolas prašė Alberto vykdyti dėstyti į Paryžiaus universitetą, bet jis dėl garbaus amžiaus atsisakė ir sutiko grįžti dėstytojauti į Kelno dominikonų studijų namus.

1274 m. Albertas dalyvavo ekumeniniame Liono II Susirinkime, kuriame buvo patvirtintas popiežiaus rinkimo įstatymas. Šiame Susirinkime jis tarpininkavo, kad popiežius pripažintų Vokietijos karaliumi Rudolfą Habsburgą (1273–1291).

1277 m., vyskupui Tempjė paskelbus *Syllabus*, kuriame buvo ir Tomo Akviniėčio teiginiai, Albertas atvyko į Pary-

žių apginti savo mokinio, atsižvelgiant į jo kanonizavimo aktus. Po metų Albertas susirgo proto negalia ir 1280 m. mirė. Jis buvo palaidota Kelno dominikonų Šv. Kryžiaus bažnyčioje, kurios statybai 1279 m. pagal vyskupo privilegijas testamentu buvo paskyręs asmenines lėšas. Nuo XIV a. Bažnyčios dokumentuose jis tituluojamas garbingu *Magnus* vardu. 1622 m. popiežius Grigalius XV (it. Alessandro Ludovisi, 1554–1623) jį paskelbė palaimintuoju. 1804 m., sugriovus Šv. Kryžiaus bažnyčią, Alberto Didžiojo palaikai buvo perkelti į Šv. Andrejaus bažnyčią Kelne. 1931 m. popiežius Pijus XI (it. Ambrogio Damiano Achille Ratti, 1857–1939) jį kanonizavo ir suteikė Bažnyčios Daktaro (*Doctor Ecclesiae*) vardą. 1941 m. popiežius Pijus XII (it. Eugenio Maria Giuseppe Giovanni Pacelli, 1876–1958) paskelbė Albertą Didįjį gamtos mokslų globėju.

XIV–XV a., pasak Alain de Liberos, buvo kuriamos legendos apie žmogaus mąstymo galimybes t.y. *intellectus adeptus* (įgytas intelektas), kurios neretai buvo siejamos su Alberto Didžiojo gyvenimu. Viena iš tokių legendų byloja, kad Albertą, jauną noviciją, užklupo neviltilis dėl ribotų protinių gebėjimų. Tuo metu jam apsireiškusi Švenčiausioji Mergelė su trimis palydovėmis ir pasiūlusi savo pagalbą. Albertas paprašė Švenčiausiosios Mergelės, kad jį globotų įgyjant filosofinės išminties. Kadangi jis prašė ne teologinės, o filosofinės išminties, Švenčiausioji Mergelė nuliūdo, tačiau pažadėjo, kad Albertas atkakliu darbu pasieks žinojimą, įgis filosofinės išminties ir taps garsiu Bažnyčios Mokytoju, bet gyvenimo pabaigoje praras atmintį ir grįš į vai-

ko protą. Švenčiausiosios Mergelės pasirodymas Albertui suteikė viltį, bet jis puikiai suvokė, jog „visą gyvenimą trukšiantis darbas, nors ir iškels jį į pažinimo viršūnę, jo kaip žmogaus nepakeis“².

Legendos kūrėjai Albertą Didįjį neatitiktinai pasirinko pavyzdžiu, taip norėdami atskleisti žmogaus proto laikinumą ir trapumą. Legendoje pasakojama, kad „Gyvenimo pabaigoje jis sukviečia savo mokinius, norėdamas jiems išpažinti tai, kas atrodo kaip intelektualinė apgaulė: visi jį laiko išmintingu, bet jis pats žino, kad yra kvailas. Tai leidžia jam atskleisti vieną tiesą, kuri tuo pat metu yra ir tikėjimo išpažinimas: žmogui viską suteikia Dievo malonė. Po šio prisipažinimo ateina ne bausmė, bet išsilaisvinimas.“³ Tokios legendos, pasak Liberose, padeda paaiškinti nepaaiškinamus dalykus, kaip atminties praradimą, proto aptemimą, kliedesius ir kt., kas neretai nutinka garbiems mokytojams. Legendos apie Albertą Didįjį tikslas yra perspėjimas žmogui, kad jis „negali savintis mąstymo, jis yra tik jo turėtojas, bet ne kūrėjas“⁴.

Svarbią vietą Alberto Didžiojo filosofijoje užima intelekto problema ir pažin-

tinis gebėjimas, kuriuos jis gvildeno iš krikščioniškų pozicijų, remdamasis graikų ir arabų mąstytojų tekstais. Intelektas, kuris „kuria inteligibilų inteligibilumo formoje“⁵, koncepciją Albertas Didysis tiria trimis aspektais. Pirmuoju aspektu jis analizuoja intelekto *per se* prigimtį, antruoju – aptaria intelekto bei inteligibilumo ryšį, o trečiuoju – apibūdina intelekto ir inteligibilumo vienovę bei skirtybę.

Albertas Didysis pabrėžė, kad, analizuodamas intelektą ir inteligibilumą, remsis Aristotelio logika, kurią pažino iš komentatorinio laikotarpio autorių veikalų: „mes studijavome knygas ir raštus daugelio jo mokinių, kalbėjusių apie šią materiją daug ir gerai. Be to, ir Platoną [veikalus] mes turėsime omenyje ten, kur jis neprieštaravo nė mažiausiu laipsniu peripatetikų teiginiam“⁶. Aristotelio ir Platono komentatorių darbų studijavimas Albertui Didžiajam buvo svarbus ta prasme, kad juos pažinęs „žmogus jam deramu būdu pažins patį save, kadangi jis yra tik intelektas, kaip sakė Aristotelis *Etikos*⁷ dešimtoje [knygoje], ir, be to, pažįsta pradmenį, kuris jame sukuria kontempliacijos palaimą“⁸.

PAŽINIMO PRIGIMTIS

Albertas Didysis, pradėdamas tirti intelekto *per se* prigimtį, bando išsiaiškinti jos šaltinį. Tuo tikslu jis formuluoja du teiginius: prigimtis, turinti pažinimo gebėjimą, vienu atveju jį gauna pati iš savęs, antru atveju – iš kokios nors kitos ankstesnės prigimties. Prigimties terminą jis traktuoja ekvivokaliai, siedamas su buvimu ir veikimu, o pirmosios priežasties – univokaliai.

Pirmąjį teiginį, kad pažinimo gebėjimą intelektas gauna *pats iš savęs*, Albertas Didysis neigia, tvirtindamas, jog tai prieštarauja Aristotelio mokymui apie sielą. Prieštaravimą jis atskleidžia samprotavimu, kad, jei kiekviena individuali gyvų būtybių prigimtis turėtų savyje pažinimo pradmenį, tai jos pažinimas būtų tobulas ir aktyvus, o tai yra klaidinga. Neteisingą samprotavimą jis iliustruoja trikampio

pavyzdžiu: „trikampiui pačiam iš savęs priklauso turėti tris kampus ir t. t., ir todėl neegzistuoja priešastinio prado jokiam kitame, tai mes teigsime, kad *turėti iš paties savęs* kalbama dvejopai“⁹, t.y. įrodo, jog veikiančioji ir formalioji priešastis atsiranda iš kažko kito.

Įrodymui apie intelekto negalimumą turėti pažinimą iš *paties savęs* pagal veikiančiąją ir formaliąją priešastis Albertas Didysis pasitelkia Aristotelio *Fizikos* septintąją knygą¹⁰, kurioje aprašomas judėjimas *per se*. Toks judėjimas neturi veikiančiosios priešasties anksčiau už savo judėjimą, todėl jis pagal savo prigimtį ir esmę tampa šaltiniu bet kokiam kitam judėjimui atsirasti. Vadinas, judėjimas *per se* tampa visiems kitiems judantiems veikiančiąja ir formaliaja priešastimis, suteikdamas jiems judinamąjį gebėjimą.

Analogiškai Albertas Didysis aiškina sukurtosios sielos pažinimo gebėjimą, kurį ji gauna iš kažko kito (formalioji priešastis) ir trokšta jį pažinti (veikiančioji priešastis). Pažinimo noras skatina sielą judėti link pirmosios priešasties t.y. žinojimo šaltinio. Dėl šio pažinimo trukimo siela nėra visapusiškai tobula, todėl būties hierarchijoje ji užima žemesnę vietą negu tas, kuris teikia jai pažinimo gebėjimą.

Pažinimo trukumas, būdingas gyvos būtybės sielai, rodo, kad ji ne tik gauna pažinimo gebėjimą iš kažko kito, bet ir tai, kad ji negali prilygti tam, kas yra pirmoji priešastis ir pažinimo šaltinis. Vadinas, Alberto Didžiojo manymu, „priklauso sakyti, kad siela gauna [pažintinį gebėjimą] nuo ko nors kito, kuris yra pats pirmasis ir tobuliausiai pažįstantis“¹¹.

Be to, jis pabrėžia, kad nežiūrint į tai, ar gyvos būtybės giminė ir prigimtis

suvokiama kaip pirminė ir antrinė su bet koku vienoje ir toje pačioje giminėje esančiu pažintiniu gebėjimu, mirtiną giminė ir prigimtis priklauso nuo kažko vieno. Visi, kurie turi tokį prigimties ir giminės sutapimą ir jų vienoje, atsiranda iš kažko vieno, kuris yra jų giminės ir prigimties sutapimo priešastis. Toks samprotavimas, pasak Alberto Didžiojo, leidžia teigti, kad „pažįstančiam gyvose būtybėse priklauso turėti priešastimi kitą vieningą pirmąjį pažįstantįjį ir pagal veikiančiąją, ir pagal formaliąją priešastis“¹².

Oponentams, kurie įrodinėja šio teiginio prieštarumą, tvirtindami, kad vieningas pirmasis pažįstantysis yra tik univokali priešastis, kuri sukelia tos pačios rūšies pasekmę (žmogus gimdo žmogų), o pažintinis gebėjimas pagal giminę turi ne univokalią, bet ekvivokalią priešastį, kuri leidžia pažinti į save nepanašią kitos rūšies pasekmę, Albertas Didysis atsako, „kad visa, kas ekvivokalu, susiveda į kažką prieš tai esantį univokalu“¹³.

Pripažindamas, kad koks nors gebėjimas ir forma vienuose dalykuose yra tobulai, kituose – netobulai, Albertas Didysis pastebi, jog „netobulą kuria tobulas, o netobulumas priklauso nuo materijos skirtingumo ir netobulumo“¹⁴. Šį veikimo mechanizmą jis pritaiko ir pažįstančioms prigimtims: pažinimo gebėjimas gaunamas iš kažkokios pirmos pažįstančios ir tobulos prigimties.

Prigimties tvarka nustato veiksmų eiliškumą, t.y. pirmas veikia antrą, bet ne atvirkščiai. Toks vienpusiškas veiksmų eiliškumo supratimas gali formuoti klaidingą nuomonę apie pirmosios priešasties veikimą. Teisingas teiginys, jog

gyvenimas ankstesnis už jausmą, o jausmas – už pažinimą, gali suponuoti kitą teiginį, kad pirmas bet kokio pažinimo šaltinis yra tikrai gyvas, bet ne jaučiantis ir pažįstantis.

Kita vertus, teigiant, jog prigimties tvarkoje pirminis egzistuoja vieneto būdu, antrinis – dvejeta, kuriame vienas pridedamas prie kito, tretinis – trejybės būdu, kai skaičiai eina vienas po kito pagal jų didėjimo prigimtį, galime analogiškai tvirtinti, kad jutimą pridedame prie gyvenimo, o pažinimą – prie jutimo. Tokia sudėjimo procedūra naudojama geometrijoje (trikampis yra keturkampyje ir kt.), todėl, pasinaudojus Alberto Didžiojo sielos sandaros lyginimu su geometrine figūra, klaidingai aiškinama, jog vegetatyvinė sielos rūšis patenka į jutiminę, o jutiminė – į intelektualinę. Šią klaidingą interpretaciją Albertas Didysis paneigia, tvirtindamas, jog „pagal prigimtį netobula priešastis niekada nėra univokali tobulai: gyvas, atskirtas savo būtyje nuo juntančio ir inteligibilaus, labiausiai netobulus *gyvojo* giminėje ir ne-

turi tam tikro gyvenimo prakilnumo, dėl kurio jis galėtų būti pradū“¹⁵.

Kilusiajame iš univokaliios priešasties, jeigu jame kažkas dalyvauja esminiu būdu pagal prigimtį, Alberto Didžiojo teigimu, šio esančiojo priešastčiai esmiškumas priklauso didesniu laipsniu, t.y. išreikštai labiau, kilniau ir tobuliau. Panašiai ir pažįstančiam pažinimo pradas priklauso esminiu būdu, todėl analogiškai pažįstančiojo priešastčiai pažinimo pradas priklauso didesniu laipsniu, t.y. išreikštai labiau, kilniau ir tobuliau. Vadinasi, daro išvadą Albertas Didysis, „prigimtis, dėl kurios yra kas nors pažįstantis, neatsiranda tik iš ko nors gyvenančio, kurio gyvenimas būtų atskirtas nuo pažinimo“¹⁶.

Intelektualinė būtybė, turėdama didelį kilnumo laipsnį, yra arčiau pirmojo ir tobulo pažįstančiojo, todėl ji priklauso labiau intelektualiai negu tikrai gyvenančiai arba tikrai jaučiančiai ir gyvenančiai būtybei. Vadinasi mąstančių būtybių (*cogitatio vitae*) pažinimo pradžia ir šaltinis yra tam tikra intelektualinė prigimtis.

INTELEKTUALINĖ SIELA

Aristotelio traktatas *Apie sielą* turėjo įtakos Albertui Didžiajam kuriant intelektualinės sielos teoriją. Pasak jo, intelektualinė siela „turi prigimtį dėl kilmės iš pirmosios priešasties, bet ne emanuojant iki pat susiliejiimo su materija, ir todėl kai kurie mūsų tikėjimo protingi vyrai ją vadina *Dievo atvaizdu*“¹⁷. Pasinaudojęs Aristotelio analogija apie gamtą ir sielą¹⁸, Albertas Didysis teigė, jog dėl *atvaizdo*, būdama panaši į pirmąją priešastį, siela turi intelektą, kuris veikia

universalium būdu, analogiškai kaip atskirtoji šviesa: „Šviesa tam tikru būdu paverčia potencialias spalvas aktualiomis“¹⁹. Vadinasi, intelektualinės sielos prigimtis atsiskleidžia intelektu, kuris, kaip šviesa, potencialias idėjas paverčia aktualiomis.

Šviesos funkcionavimo principu Albertas Didysis aiškina sielos, o kartu ir intelekto sąlytį su organiniais kūnais bei pažinimo mechanizmą. Vienu atveju, kai siela yra absorbuojama fizinio organinio

kūno, jos intelektualinė prigimtis šiek tiek įsilieja į materiją, ir ji įgyja galimą intelektą (*intellectus possibilis*), kuriam pažinimo procese suvokinius teikia vaizduotė ir pojūčiai. Albertas Didysis pabrėžia, kad jutiminis pažinimas, kaip materialaus organo veiksmas, suvokia tik konkrečius daiktus²⁰. Kitu atveju, kai siela neįsilieja į materiją, ji tampa universalialia ir pažįsta bendrybes, t.y. kalbama apie atskirtąjį intelektą.

Remdamasis šia koncepcija, Albertas Didysis kritikuoja Saliamoną Ibn Gabirolį²¹. Žydų filosofas traktate *Fons vitae* teigė, jog, išskyrus Dievą, visi esiniai yra formos ir materijos junginiai. Tokiu atveju materija suteikia intelektualinei sielai pažinimo galimybę, o tai, pasak Alberto Didžiojo, prieštarauja peripatetikų nuomonei. Jie tvirtino, jog intelekto potencialas nėra adekvati materijos potencialui, kadangi esiniai visada yra formos ir materijos junginiai, o intelektualinėje esančios formos yra atskirtos nuo esinių. Intelektinės formos yra universalios, egzistuojančios „ne čia ir dabar, bet visur ir visada“²².

Tešdamas Ibn Gabirolio *Fons vitae* kritiką, Albertas Didysis teigė, kad materija nedaro formų, egzistuojančių jose pačiose, kadangi pagal prigimtį ir rūšį neturi sau tapataus tarpininko. Tuo tarpu intelektas savyje turi veikiantįjį intelektą, kuris daro formas, egzistuojančias intelektualinėje sieloje. Kitas kritinis teiginys siejamas su intelektu, kaip viso inteligibilios potencialios, kuris inteligibilumui yra švari lenta, o materija nėra švari lenta potencialiai joje esančioms universaliosioms formoms. Be to, materija nepažįsta nieko tokio, kas joje egzistuoja potencialiai ar aktualiai, kai tuo tarpu intelektas pažįsta universalumą.

Potencialumą ir aktualumą intelektualinė siela išlaiko savyje, kadangi ji, pasak Alberto Didžiojo, yra kilni atskirtoji būtis. Ta sielos dalis, kuri susieta su erdve ir laiku, turi potencialų gebėjimą, o ta dalis, kuri lieka visiškai atskirta, turi aktyvų ir visiškai tobulą gebėjimą. Tokį sielos skaidymą jis iliustruoja Avicennos aprašyta degančio medžio liepsna. Ta liepsnos dalis, kuri apglėbė sausą degantį medį, yra pilka ir sumišusi su dūmais. Kita liepsnos dalis, kuri atsiskyrė nuo medžio ir kyla į gryną orą, yra pripildyta šviesos, kuri apšviečia orą ir net apimtą dūmų liepsnos dalį.

Analogiškai Albertas Didysis aiškino intelektualinę sielą, kuri tam tikru būdu yra ir kūno tobulybė, ir kartu – atskirtoji siela. Organinio kūno jėgas, pasak Alberto Didžiojo, sudaro vaizduotė, kuri priima erdvę, ir jausmas, kuris padeda suvokti laikinumą ir kismą. Siela, kuri siejama su organinio kūno jėgomis, yra miglota ir inteligencijos kuriama kaip potenciali, bet ne aktuali. Tuo tarpu atskirtoji siela būva tobulos šviesos akte.

Detaliau neanalizuodamas sielos galių, Albertas Didysis teigė, kad „esmė, kuri emanuoja iš pirmosios priežasties, turi daugialypį gyvenimo, pažinimo ir judėjimo gebėjimą, kadangi emanuoja iš gyvenimo, pažinimo ir judėjimo šaltinio“²³. Kadangi pirmoji esmė [siela] dėl nuotolio nesutampa su pirmąja priežastimi, todėl ji yra aptemdyta šešėlių ir savo buvimo būdu skiriasi nuo pirmosios priežasties. Vis dėlto, pasak Alberto Didžiojo, pirmoji esmė, kuri suteikia būties protingam ir intelektualiam, ilgai neklaidžioja aptemime, todėl ji ir yra gyvenimo, pažinimo ir judėjimo pradai.

Aptardamas sielos intelektinę prigimtį, Albertas Didysis bandė atsakyti į klausimą, „ar yra ši dieviška esmė, kuri vadinasi intelektine prigimtimi, universali, ar apibrėžta ir dalinė, individuali?“²⁴. Spręsdamas šį klausimą, jis pastebėjo, kad daugelis peripatetikų tvirtino, jog intelektinė prigimtis yra universali ir amžina, o arabų mąstytojai teigė, kad intelektas universalus ir yra vienas visiems žmonėms, todėl traktate pateikė atsakymus į tris svarbiausias, jo manymu, šio klausimo klaidingas interpretacijas.

Interpretaciją, kuri tvirtino, jog intelektas yra universalus ir bendras visiems žmonėms, Albertas Didysis paneigė argumentu, jog intelektinė prigimtis savo rūšyje yra kaip saulė kūnų rūšyje²⁵. Saulė kaip individas skaičiumi yra viena, o joje esančią šviesą reikia aiškinti dvejopai. Jeigu šviesa nagrinėjama kaip esanti saulės viduje, tai ji skaičiumi yra vienintelė jos forma. Jeigu šviesa analizuojama kaip emanavusi iš saulės, tai ji apšviečia viską, kas apšviečiama universaliu būdu: prasiskverbiant, kas padaro šviesiu, ir neprasiskverbiant, kas padaro spalvotu. Tokiu būdu šviesa daro ir kuria daugelį dalykų.

Antrojoje interpretacijoje teigiama, jog intelektinė prigimtis yra substancija, atskirta nuo materijos, o individualumas egzistuoja dėl materijos, todėl intelektas yra universalus. Nesutikdamas su tokiais tvirtinimais, Albertas Didysis bandė eksplikuoti Aristotelio teiginį, kad intelektas panašus į šviesą. Jo nuomone, Aristotelis turėjo omenyje du skirtingus dalykus: vienu atveju, kai intelektas kaip kažkas

priklauso sielos prigimčiai, tada jis yra individualus; kitu atveju, kai jis atlieka pažinimo aktą, yra universalus potencijoje. Potencialiame intelekto egzistuoja universalijos, kadangi jis abstrahuoja ir išskiria formas, panašiai kaip kūniška šviesa – spalvas. Intelektas individualumas suvokiamas kaip žmogaus forma, o jo universalumas – kaip gebėjimai ir dvasinės šviesos potencija.

Trečiojoje interpretacijoje Albertas Didysis atrėmė teiginius apie intelekto individualumą, pabrėždamas, kad apie tai galima kalbėti tik tuo atveju, kai kiekvieno atskiro intelekto intelektinis pažinimas suvokiamas kaip universalus gebėjimas. Priešingu atveju, jeigu intelektinis gebėjimas priskiriamas tik kaip individualiam intelektui, tai, jo nuomone, daroma klaida, nes tokiu atveju intelektas pažintų tik tai, ką tuo metu jis priima pojūčiais.

Šiuos teiginius Albertas Didysis pagrindžia žmogaus ir intelektinės sielos jungimosi būdą trejopai. Pirmuoju būdu intelektas su žmogumi jungiasi kaip prigimtis, „duodanti būtį, ir tokiu atveju jis yra individualus“²⁶. Antruoju būdu – kaip potencija, dėl kurios įgyjamas suvokimas, t.y. universalus gebėjimas. Trečiuoju būdu – „kaip forma, paimta iš įvairiapusiško inteligibilus, kas aiškiai ištirta dėl veikiančiojo intelekto, kuris prisijungia prie kontempliatyvių intelektų ne tik kaip veikiantysis, bet ir kaip jų grožis – kai jie priartėja prie to, kas juose yra kaip forma, ir, atitinkamai trečiajam būdui, šis intelektas, kaip protingas ir išmintingas, nevienodai priklauso visiems žmonėms“²⁷.

POST SCRIPTUM

Viduramžiais pasinaudojant logine semantika universalijoms buvo suteikta dieviškųjų idėjų prasmė ir parodyta, kad jos yra pažinimo gebėjimo priežastys. Albertas Didysis, priėmęs teiginį, kad siela yra kūno forma, ją analizavo funkcinio požiūriu ir suformulavo išvadą,

jog žmogaus siela geba pažinti ir mąstyti apie universalijas. Traktuodamas sielą kaip intelektinę substanciją, kuri tam tikru būdu yra ir kūno tobulybė, ir kartu – atskirtoji siela, Albertas Didysis teigė, kad žmogaus sielai būdinga pažinti ir be kūno.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Žr. Dalia Marija Stančienė. *Albertas Didysis ir filosofijos cenzūra*. // *Logos*, 2011, Nr. 66, p. 67.
- ² Alain de Libera. *Viduramžių mąstymas*. Iš prancūzų k. vertė B. J. Demkutė ir kt. – Vilnius: Logos, 2001, p. 102.
- ³ Ten pat.
- ⁴ Ten pat.
- ⁵ Альберт Великий. *Об интеллекте и интеллектуальном*. Перевод с латинского К. В. Бандуровского. // *Антология средневековой мысли. Теология и философия европейского средневековья*. Т. 2. – Санкт-Петербург: РХГИ, 2002, с. 50.
- ⁶ Ten pat, p. 50.
- ⁷ Žr. Aristotelis. *Nikomacho etika*. [1178a]. Iš senosios graikų k. vertė J. Dumčius. // Aristotelis. *Rinktiniai raštai*. – Vilnius: Mintis, 1990, p. 265.
- ⁸ Альберт Великий. *Об интеллекте и интеллектуальном*, с. 50.
- ⁹ Ten pat, p. 50–51.
- ¹⁰ Žr. Аристотель. *Физика*. Книга седьмая. Перевод В. П. Карпова. // *Аристотель. Сочинения в четырех томах*. Том 3. – Москва: Мысль, 1981, с. 205–220.
- ¹¹ Альберт Великий. *Об интеллекте и интеллектуальном*, с. 51.
- ¹² Ten pat.
- ¹³ Ten pat.
- ¹⁴ Ten pat, p. 52.
- ¹⁵ Ten pat.
- ¹⁶ Ten pat, p. 53.
- ¹⁷ Ten pat, p. 61.
- ¹⁸ Žr. Aristotelis. *Apie sielą* [430a]. Iš senosios graikų k. vertė V. Sezemanas. // Aristotelis. *Rinktiniai raštai*. – Vilnius: Mintis, 1990, p. 391.
- ¹⁹ Ten pat.
- ²⁰ Žr. Альберт Великий. *Об интеллекте и интеллектуальном*, с. 61.
- ²¹ Žr. plačiau: Juozas Žilionis. *Salamonas Ibn Gabirolis: „Fons Vitae“ versmė*. // *Logos*, 2009, Nr. 58, p. 94–102.
- ²² Альберт Великий. *Об интеллекте и интеллектуальном*, с. 62.
- ²³ Ten pat, p. 63.
- ²⁴ Ten pat.
- ²⁵ Žr. ten pat, p. 64.
- ²⁶ Альберт Великий. *Об интеллекте и интеллектуальном*, с. 65.
- ²⁷ Ten pat.